

Vízgazdálkodással, víztisztaság védelemmel, hulladékgazdálkodással, szelektív hulladékgyűjtéssel, hulladékszegény fogyasztói szokásokkal foglalkozó oktatást, kommunikációt segítő programok, kiadványok, cikkek, filmek, képzések Magyarországon

Déri Andrea, Berényiné Parti Krisztina, 2004.

Tanulmány a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium (KvVM) által a fenntarthatóságra oktatás évtizedéhez (ENSZ 2005-2014) kapcsolódó, 2004 végéig tervezett környezeti nevelési program előkészítéséhez

Vízgazdálkodással, víztisztaság védelemmel, hulladékgazdálkodással, szelektív hulladékgyűjtéssel, hulladékszegény fogyasztói szokásokkal

foglalkozó
oktatást, kommunikációt
segítő programok, kiadványok, cikkek, filmek, képzések
Magyarországon

Készítette:

Déri Andrea, Berényiné Parti Krisztina

Megbízó:

Közoktatás-fejlesztési és Pedagógus-továbbképzési Kht.
(KFPT Kht.), Környezeti Nevelési és Kommunikációs Programigazgatóság (KÖNKomP) megbízásából

2004. május 31.

Tartalomjegyzék

Összefoglaló

I. Bevezetés

- I.a. A tanulmány célja
- I.b. Előzmények

II. Vízávédelemmel foglalkozó tanulmány

- II.a. Stratégiai javaslatok
- II.b. Megfigyelések, helyzetelemzés
- II.c. Mellékletek

III. Hulladékkal foglalkozó tanulmány

- III.a. Stratégiai javaslatok
- III.b. Megfigyelések, helyzetelemzés
- III.c. Mellékletek

Összefoglaló

A KvVM 2004 végéig egy országos környezeti nevelési programot dolgoz ki a *Fenntarthatóságra Oktatás Évtizedéhez*¹ (ENSZ 2005-2014) kapcsolódóan. A KvVM három szakmai prioritást jelölt ki²:

- a) *hulladékgazdálkodás, szelektív hulladékgyűjtés, hulladékszegény fogyasztói szokások* (kidolgozás: KöNKoMP, forrás: a KvVM 2003 évi támogatása);
- b) *vízgazdálkodás, víztisztaság védelem* (kidolgozás: KöNKoMP, forrás: a KvVM 2003 évi támogatása);
- c) *természetvédelem, biológiai sokféleség.*

A tanulmány célja, hogy átfogó képet nyújtson a Magyarországon jelenleg fellelhető *vízgazdálkodással, víztisztaság védelemmel* illetve *hulladékgazdálkodással, szelektív hulladékgyűjtéssel, hulladékszegény fogyasztói szokásokkal* kapcsolatos kommunikációt segítő programokról, kiadványokról, cikkekről, filmekről, képzésekről stb. egy országos környezeti nevelési program elkészítéséhez

A megvizsgált több száz anyaggal kapcsolatban javasoljuk, hogy a következő két terület kapjon prioritást a tervezésben és a források elosztásában:

1. **Használat:** A meglévő oktatási anyagok minél szélesebb körű használata, frissítése.
2. **Komplexitás:** Olyan tanulást segítő anyagok, programok kidolgozása, mely a vizes és hulladékos illetve biodiverzitás témákat komplex módon, más témákkal (például klímaváltozás, tájhasználat, hulladék-kezelés) való összefüggésében mutatja be, különböző tér- és idődimenzióban.

Ezek megvalósítására sürgősen megoldandó

- A már meglévő anyagok elérhetősége és terjesztése.
- Koordináció, kommunikáció és kooperáció az egyes szektorok (kormányzat, NGO, oktatás, szolgáltatók) oktatási és információs anyagai, programjai és csatornái között. Az oktatás már nem csak az oktatásügy feladata, különösen akkor, amikor egy egész életen át tartó tanulás a cél és erősödő gyakorlat. A hulladék és vizes problémakör összefüggésének felismerése más problémákkal időben és térben, pld helyi sajátosságok és nemzetközi dimenziók összekapcsolása, társadalmi, jogi, egyéb konzekvenciák megismertetésével csak szektor-közi együttműködéssel érhető el.
- Az intézményi, jogi, infrastrukturális háttér kiépítése: Az oktatás önmagában nem old meg semmit, ha nincs meg a megfelelő lehetőség a tanultak, értékek gyakorlására. Az oktatási anyagok céljai és a cselekvés megvalósíthatósága között nem egy úr tátong. Pld szelektív hulladékgyűjtésre motiválnak az anyagok, de nincs meg a háttér szolgáltatás és környezetvédelmi ipar.

A meglévő anyagok, programok tanítani, oktatni akarják a tanulókat (bármilyen korosztályról legyen szó). A jövőben azonban olyan anyagokra lesz szükség, melyek tanuló-központúak, segítik a folyamatosan tanulni, továbbképződni vágyó, kényszerülő gyerekeket, felnőtteket.³

Javasolt további kutatási témák

1. Hatás (hány embert ill közösséget érintettek a programok, mi változtatott: viselkedésben, társadalmi és környezetvédelmi minőségben stb)
2. Hatékonyság (ráfordított források / elért változások)
3. Fenntarthatóság: kiadványok, programok fenntarthatóságának vizsgálata
4. Helyi anyagok regionális eloszlása
5. Szakképzés
6. A média szerepe

¹ UN Decade of Education for Sustainable Development

² A jelen tanulmány az első két prioritást, egy későbbi felmérés a harmadik prioritást célozza.

³ Ez utóbbi igényt illetve kényszert jelölik a mostanában oly gyakran hangoztatott "egész életen át tartó tanulás" (life-long learning) illetve „tanuló társadalom” (learning society) fogalmak, melyek kiemelt szerepet kapnak különböző nemzetközi (ENSZ) és regionális (EU) programokban pld. 2005-2014 közötti ENSZ Évtized a Fenntarthatóság Tanulásáért

I. Bevezetés

I.a. A tanulmány célja

A tanulmány célja, hogy átfogó képet nyújtson a Magyarországon jelenleg fellelhető *vízgazdálkodással, víztisztaság védelemmel* illetve *hulladékgazdálkodással, szelektív hulladékgyűjtéssel, hulladékszegény fogyasztói szokásokkal* kapcsolatos kommunikációt segítő programokról, kiadványokról, cikkekről, filmekről, képzésekről stb. egy országos környezeti nevelési program elkészítéséhez.

I.b. Előzmények

A KvVM 2004 végéig egy országos környezeti nevelési programot dolgoz ki a *Fenntarthatóságra Oktatás Évtizedéhez*⁴ (ENSZ 2005-2014) kapcsolódóan. A KvVM három szakmai prioritást jelölt ki⁵:

- d) *hulladékgazdálkodás, szelektív hulladékgyűjtés, hulladékszegény fogyasztói szokások* (kidolgozás: KöNKomP, forrás: a KvVM 2003 évi támogatása);
- e) *vízgazdálkodás, víztisztaság védelem* (kidolgozás: KöNKomP, forrás: a KvVM 2003 évi támogatása);
- f) *természetvédelem, biológiai sokféleség.*

Ahhoz, hogy látni lehessen a tervezési folyamatot, minisztérium által kidolgozandó, támogandó, segítő programokat, szükség van egy olyan felmérésre, tanulmányra, amely átfogó képet nyújt a hazai helyzetről (milyen oktatást, kommunikációt segítő programok, kiadványok, cikkek, filmek, képzések stb.) vannak Magyarországon. A programok kidolgozását nem csak a tanulmány, de a KöNKomP által megfogalmazott középtávú (2005-2014) és hosszú távú stratégiai javaslatok⁶ is elősegítik majd.

A tervezett környezeti nevelési program prioritásai kapcsolódnak a Magyar Köztársaság Nemzeti Környezetvédelmi Programjának⁷ (NKP-II: 2003-2008) feladataihoz, ezen belül is a "3.1. Környezettudatosság növelése" és a „3.7. Vizeink védelme és fenntartható használata” akcióprogramok céljaihoz.

A vizek védelmét külön indokolja, hogy az NKP-I (1998-2002) környezeti céljainak *'megvalósítása a természetvédelem és a levegő tisztaságvédelem területén volt a legnagyobb mértékű. [de] A vizek védelme [.....] ettől kis mértékben elmaradt.'*

A tervezett környezeti nevelési program másik fontos hazai dokumentuma a 24 civil szervezet által kidolgozott Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégia (2003)⁸.

Nemzetközi keretként az alábbi globális és regionális ajánlások és egyezmények említhetők:

- ENSZ Feladatok a XXI. századra (1992-2002)⁹

⁴ UN Decade of Education for Sustainable Development

⁵ A jelen tanulmány az első két prioritást, egy későbbi felmérés a harmadik prioritást célozza.

⁶ Hosszabb távon nem csak a ma még prioritásként kezelt területek, de a környezetvédelem valamennyi elemére (pl. levegőtisztaság és talajvédelem) kidolgozott környezeti nevelési programok is a stratégiai javaslatok részei lehetnek.

⁷ Nemzeti Környezetvédelmi Program-II. http://www.ktm.hu/dokumentum.php?content_id=240

⁸ Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégia <http://www.mkne.hu>

- ENSZ Világtalálkozó a Fenntartható Fejlődésről: Végrehajtási Terv (2002-2012)¹⁰
- ENSZ Millenniumi Fejlődési Célok¹¹ (2000-2015)
- ENSZ Terv A Fenntarthatóságra Oktatás Évtizedéhez (2005-2014)¹²
- ENSZ Aarhus Egyezmény¹³
- ENSZ Ramsar Egyezmény¹⁴
- ENSZ Klimaváltozási Egyezmény¹⁵
- ENSZ Biodiverzitás Egyezmény¹⁶
- Európai Unió 6. Környezetvédelmi Akcióprogramja (2002-2010)¹⁷
- Európai Unió Viz Keretirányelv (2000-2027)¹⁸

⁹ UN Agenda 21 <http://www.un.org/esa/sustdev/documents/agenda21/index.htm>

¹⁰ UN WSSD Plan of Implementation <http://www.un.org/esa/sustdev/documents/agenda21/index.htm>

¹¹ UN Millennium Development Goals – 7. Ensure Environmental Sustainability <http://www.un.org/millenniumgoals/>

¹² UN Decade of Education for Sustainable Development http://portal.unesco.org/education/en/ev.php-URL_ID=19648&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

¹³ Aarhus Convention <http://www.unece.org/env/pp/>

¹⁴ UN Ramsar Convention <http://www.ramsar.org/>

¹⁵ UN Framework Convention on Climate Change <http://unfccc.int/>

¹⁶ UN Convention on Biological Diversity <http://www.biodiv.org/default.aspx>

¹⁷ EU Sixth Community Environment Action Programme <http://europa.eu.int/comm/environment/newprg/index.htm>

¹⁸ EU Water Framework Directive http://europa.eu.int/comm/environment/water/water-framework/index_en.html

II. Vízvédelemmel foglalkozó tanulmány

II.a. Stratégiai javaslatok

II.a.1. Általános javaslatok

Használat és komplexitás

A megvizsgált több, mint kb 115 anyag és informális interjúk alapján javaslom, hogy a következő két terület kapjon prioritást a források elosztásában az országos környezeti nevelési program végrehajtásának eredményességéhez:

1. Használat: A meglévő oktatási anyagok minél szélesebb körű használata, frissítése
2. Komplexitás: Olyan komplex tanulást segítő anyagok, programok kidolgozása, mely a vizes témákat összefüggéseikben, más témákkal (például klímaváltozás, tájhasználat, hulladék-kezelés) való kapcsolódásukban, rendszer-szemlélettel mutatja be, különböző tér- és idő-dimenziókban

A szóhasználat nem véletlen. A jelenleg fellelhető anyagok, programok nagy része tanítani, oktatni akarja a tanulókat, legyen az gyerek vagy felnőtt. A jövőben azonban olyan anyagokra lesz szükség, melyek tanuló-központúak, segítik a folyamatosan tanulni, továbbképződni vágyó, kényszerülő gyerekeket, felnőtteket.¹⁹

II.a.2. Konkrét javaslatok

Az alábbiakban konkrét javaslatokat sorolok fel a használat és a komplexitás megvalósítására, három kategóriában, aszerint, hogy azok (1) új teendőt igényelnek-e²⁰, (2) a meglévő tevékenységek fejlesztését²¹ illetve (3) megszüntetését kívánják-e²². A konkrét javaslatokat közép- illetve hosszú távú tevékenységek szerint csoportosítom.

Új teendőt igényelnek (Hiányosságok)

Közép-távú tevékenységek

- **Portál - Adatbázis.** Az elérhetőség javítására készüljön egy olyan internetes portál, ahol a vizes oktatási – tanulási programokról, kiadványokról, képzésekről, szervezetről stb könnyen és gyorsan lehet információt találni. A portál tartalmazzon egy adatbázist a már elkészült vizes anyagokról melyet folyamatosan lehet frissíteni. Javasolt kategóriák az adatbázishoz: rövid bemutatás, cím, szerző(k), szerkesztő(k), fordító(k), kiadó, finanszírozási háttér, pályázati forrás, támogató(k), gondozó szervezet(ek), (legutolsó) kiadás időpontja, elérhetőség: Hol lehet beszerezni vagy információt kapni róla: név, URL, e-mail, fax, telefon, mobil, postacím, példányszám. Jó példa lehet erre a KönKomP környezeti nevelési adatbázisa. Jó alapot szolgálhat az

¹⁹ Ez utóbbi igényt illetve kényszert jelölik a mostanában oly gyakran hangoztatott "egész életen át tartó tanulás" (life-long learning) illetve „tanuló társadalom” (learning society) fogalmak, melyek kiemelt szerepet kapnak különböző nemzetközi (ENSZ) és regionális (EU) programokban pld. 2005-2014 közötti ENSZ Évtized a Fenntarthatóság Tanulásáért

²⁰ start doing

²¹ keep doing

²² stop doing

adatbázishoz a KIA Könyvtár tematikus listája (interneten hozzáférhető) és a jelenlegi tanulmány. Jó példa egy portálra a Vizes portál www.vizugy.hu

- **Terjesztés:** Sürgősen meg kell oldani a kiadványok terjesztését, különben azokat senki nem tudja használni, csak kidobott pénz az előállításuk. Rövid és közép-távon a legkézenfekvőbbnek tűnik a fenti adatbázisban szereplő vizes, hulladékos és biodiverzitás oktatási anyagok, kiadványok koordinált terjesztése a KvVM Zöld Bolt-jában, akár on-line megrendeléssel vagy utánvétellel. Ehhez első lépés lenne, hogy a Zöld Bolt által terjesztett anyagok (ingyenes, pénzes) korrekt listája interneten hozzáférhető legyen.
- **eLearning:** Jelentősen forrásokat kell csoportosítani az eLearning kultúrájának bevezetésére, mely javítaná a vizes anyagokhoz való hozzáférést, a használatot és az önképző tanulás hatékonyságát.²³ Használjuk ki az informatika adta lehetőségeket! Meg kell teremteni azokat a feltételeket melyek inspirálnák a szervezeteket, hogy ne csak honlapokat, hanem a kritikai gondolkodást elősegítő, döntés-hozást fejlesztő oktatási anyagokat, szimulációkat is készítsenek, pld. Interaktív, probléma-centrikus online tanfolyamok, képzések készítésével, elterjesztésével, bevezetésével az akkreditált képzési rendszerbe, több és színvonalasabb CD-ROM előállítása, melyek kihasználják a medium sajátosságait, nemcsak digitális könyvek. Fontos lenne olyan szimulációk készítése, melyek segítenek az összefüggések értését a fenntartható vízgazdálkodásról, vízminőség megőrzésről (klíma, hulladék, biodiverzitás összefüggésében) Jó példa lehet a KÖVET: távoktatási modulja. A Sulinet adhat otthont eLearning modulok számára. Javasolt legalább három tárca hosszútávú együttműködése: IHM, KvVM, OM

Az eLearning kultúra fejlesztéséhez természetesen először az internet használatot kell szignifikánsan növelni Magyarországon. Kiemelt csoportot képeznek a tanárok (illetve a tanárképzők), akiknek inspiráló feltételeket kell teremteni ahhoz, hogy kihasználják az internet adta lehetőségeket a tanítás korszerűsítésében, hatékonyságának növelésében.

- **Szakmai továbbképzés köztisztviselők, tanárképzők** számára hiánypótló tevékenység lenne a következő témákban: a fenntartható fejlődés értéke, naprakész ismeretek megszerzése - a fenntartható vízgazdálkodásról, vízminőség megőrzésről (klíma, hulladék, biodiverzitás összefüggésében)

Hosszú--távú tevékenységek

- **Bázis-könyvtár.** Fontos lenne egy vizes, hulladékos és biodiverzitással foglalkozó báziskönyvtár fejlesztése. Javasolom, hogy létesítsen a KIA Könyvtára – a már meglévő gyűjteményüket bővítve - tematikus állományokat. Az állományok anyaga automatikusan jelenjen meg a fent javasolt adatbázisban.
- **Média** bevonása: Több cikk, rádiós és TVs műsor szóljon a vízről, különösen a víz szociális és gazdasági szerepéről. Érdeemes lenne egy vizes tanszéket létesíteni a Mindentudás Egyetemén.

²³ Az eEurope EU-s kezdeményezés ehhez keretet és változatos lehetőségeket ad.

A meglévő tevékenységek fejlesztését igénylik (Értékek): többet, jobbat már létező tevékenységekből

Közép-távú tevékenységek

- **Rendszer-szemléletű** (összefüggésekre ráébresztő), **kompetencia-fejlesztő**, saját-élményű, élmény-központú a helyi tapasztalatokat az univerzális ismeretekkel integráló, kritikai gondolkodást és ennek megfelelő cselekvést célzó oktatási, nevelési és információs anyagok kidolgozása, különösen a UNDES D témáinak területén élvezzen több tárcás célzott támogatásokat. Jó példát adhatnak erre Dennis Meadows klasszikus szimulációi pld. A Fishbank, Strategem, melyek magyar változatai frissítést igényelnének csak, sok célcsoport számára jelentenének élvezetes és tartós tanulást a fenntartható fejlődéssel kapcsolatban. Kiemelt fontosságú a döntéshozatali készségek fejlesztése - nem bizonyos cselekvési minták, döntések demagóg előírása - különböző dimenziókban pld háztartás, iskola, munkahely, település, megye, ország stb Nyári táborok terepgyakorlatai – főleg NGOk által – sokat segítenek a közvetlen tapasztalatok szerzésében, de viszonylag kevés embert érintenek
- **Szektorközi együttműködés, közösség-alapú tanulás** erősítése: Erősíteni kell az oktatási intézmények, szolgáltatók, hatóság, civil szervezetek és a lakosság jobb együttműködését oktatási anyagok kidolgozásában, terjesztésében is használatában. Ma már nem csak az oktatási tárca feladata az oktatás, különösen, ha az egész életen át tartó tanulás a cél! Jó példa a FÖK KÖRKÉP illetve KÖRNET anyaga, vagy a Szegedi Vízművek együttműködése helyi tanárokkal. Javasolt a tárcaközi pályázatok folytatása (pld Erdei Iskola) célzott pályázatok hirdetése vizes, hulladékos és biodiverzitással foglalkozó anyagok, tréningek tartására, akciókra a UNDES D szempontrendszerének ill kiemelt témáinak figyelembevételével.
- **Társadalmi részvétel a vízgazdálkodásban és vízminőség javításban.** Erősíteni kell a társadalmi részvételt célzott ismeretterjesztő műsorok, kiadványok, fórumok segítségével, bevonni a helyi lakosokat, civil szervezeteket a helyi vízminőség-monitorozásba és javításba angliai példák alapján. Jó példák: Göncöl Alapítvány kiadványai, programjai, különösen a Hálózat az Élővizekért. Általánosan is érvényes, hogy a civil szervezetek mobilizáló és hálózatteremtő kapacitása felülmúlja bármely más szektorét, ezért fokozott támogatásuk javasolt.
- **Működtetés:** Változások szükségesek a támogatási rendszerben a már meglévő anyagok, programok folyamatos működtetésére, állandóan frissített, javított kiadások finanszírozására. Sok anyag elkészül, pld honlapok, hírlevelek első számai, de hosszú-távú tervezés és az ezt szolgáló támogatás hiányában az információ frissítése elmarad, a szolgáltatás hamar elavul. A forrásokkal való jobb gazdálkodás segíti a szervezetek közötti kommunikáció és koordináció (pld. duplikációk elkerülésére), de alapvetően egy hosszú-távú tervezés és támogatási formák jelentenék a megoldást, pld public-private partnership.

Hosszú-távú tevékenységek

- **Készségfejlesztő továbbképzés tanárok, nevelők, oktatók számára:** Ahhoz, hogy az oktatás a fenntartható fejlődés felé orientálódjon az ENSZ Évtized ajánlásai sze-

rint, kiemelten fontos lenne a tanárok továbbképzési rendszerébe olyan kurzusok (műhely, on-line kombinációja) készítése, melyek célja a készségfejlesztés, az összefüggések értése, helyi alternatívák lehetőségének megismertetése:

- **Adat- és információ kezelés és feldolgozás, tudás-management:** tanfolyamok (on-line tanfolyamok, hagyományos műhelyek) információ keresésről és felhasználásról helyi tantervek és interdiszciplináris témák (UNDES) segédanyagának kidolgozásához
 - **Kiadvány-készítés:** Mit, miért, kinek, hogyan, mikor ajánlatos készíteni.
 - **Adaptáció:** tanfolyamok (on-line tanfolyamok, hagyományos műhelyek) meglévő külföldi anyagok szakszerű adaptációjához, szerzői jogvédelmi kérdésekről.
 - **Közösség-alapú tanulás, tanítás, multi-szektoriális együttműködés, együttműködés a szolgáltatókkal:** Az oktatási anyagok fejlesztése lehetőleg a szolgáltatókkal együtt történjen a tanulók (bármely korosztály) cselekvés készségének és lehetőségének támogatására
 - **Mérlegelés, összehasonlítás, kritikus gondolkodás:** magasszintű gondolkodási készségek: tananyagfejlesztés nemcsak ismeret-átadás, fogyasztói és állampolgári szokások tudatosítása, javítása
 - **Terepi vizes vizsgálatok módszertana:** Az alapképzés hiányosságai miatt a tanárok nem szívesen mennek terepre, még akkor sem, ha más szolgáltatók, pld NGOK, nemzeti parkos szakemberek közvetítik a konkrét helyi ismereteket. A már létező hálózatok (BISEL, GLOBE, Hálózat az Élővizekért, Zöld Sziv) tapasztalataiból merítve, és azok együttműködését támogatva, fejlesztve készüljön egy olyan, az alap- illetve a továbbképzésbe beépülő modul, mely a terepi módszereket, terepen segíti elsajátítani a tanároknak.
 - **Komplex jelenségek vizsgálata:** (a) víz, hulladék, talaj, klíma, biodiverzitás stb összefüggése (b) környezetvédelem, gazdaság és szociális problémák összefüggésének konkrét vizsgálata különböző dimenziókban lsd fent (ne csak általános elvek)
- **Minőségfejlesztés:** Lektorálják az anyagokat szakmai, pedagógiai, nyelvi, esztétikai szempontból!
 - **Bemutatóhelyek:** Bővüljön azoknak az oktatóközpontoknak, tanösvényeknek, stratégia helyekre kiállított információhorodozók száma, ahol a nagyközönség és az iskolák a vízről tanulhatnak interaktív, közvetlenül megtapasztalható, élmény-központú módon. Jó példa erre a Budapest Allatkert vizes bemutatója, a Szentendrei Skanzen vizes programjai (Léhűtő) illetve Jó példa erre a Tahi hidnál buszmegállóban helyi jelentőségű vizellátási információs tábla. Fontos lenne olyan környezetvédelmi alternatív technológiai központok létesítése (pld gyökérszívó szennyvíztisztítás, living machine) városi és vidéki lehetőségek, különböző dimenzióban (fokgazdálkodás, ártéri gazdálkodás bemutatása).

A meglévő tevékenységek megszüntetése kívánatos (Problémák): kevesebbet már létező tevékenységekből

Közép-távú tevékenységek

- **Általános** információkat tartalmazó anyagok kiadása, pld. a víz fizikai és kémiai tulajdonságai, a globális vízkészletek arányai, bioindikáció már nem szükséges, mivel sok jó ilyen témájú anyagot adtak ki az elmúlt 10 év alatt.

Hosszú--távú tevékenységek

- **A mennyiségre való törekvést** (minél több anyag) ajánlott minőségre való koncentrációval felváltani. Új anyagok, programok kiadását nem ajánlom anélkül, hogy a régi, hasonló kezdeményezések beépüljenek.

II.b. Megfigyelések, helyzetelemzés

Positívum, hogy az elmúlt tíz év alatt ugrásszerűen megnőtt a vizes kiadványok száma (is). A legtöbb anyag ingyen is elérhető. **1. ábra: Elérhetőség**, ami annak is köszönhető, hogy állami finanszírozás dominál. **2. ábra. Finanszírozás**. Azonban a tervezettnél lényegesebben több időt kellett eltöltenem a kiadványok felkutatásával, beszerzésével a jelen tanulmány megírásához. Gyakran csak azért értesültem egy program, kiadvány létezéséről, mert ismerem a szerzőt vagy a kiadó szervezetet. Az **adatok hozzáférése és a terjesztés** tehát az egyik kulcs probléma: nem jut el az információ oda, ahol szükség van rá. Ez a jelenség természetesen egy olyan pályázati rendszerben, ami a közvetlen produktumokat támogatja, kevesebb figyelemmel a hosszú távú fejlődési szempontokra. A terjesztés és adathozzáférés egyik okát az internetes szolgáltatások és kultúra hiányában illetve fejletlenségében is látom. Az ingyenes kiadványok terjesztése a legnagyobb kihívás. Mivel a terjesztés költségeit a civil szervezetek nem tudják vállalni, ezért a legtöbb kiadvány nem jut el a célcsoporthoz. Mivel sok civil szervezetnek még honlapja sincsen, így a kiadványról még értesülni is nehéz. Kellene egy internetes portál és egy adatbázis vizes oktatási anyagokra, programokra.

Kevés az **elektronikus média**, ott is a honlapok dominálnak. Kevesebb, mint 10 CD-t találtam, filmet alig (terjesztés??), melyek vizes témákat dolgoznak fel. A CD-k inkább csak digitalizált könyvek: nem használják ki a médium adta interakciós, tervezési, döntés előkészítési, komplex gondolkodás módot segítő lehetőségeket. Tréningre van szükség, illetve jó külföldi anyagok adaptálására. Oktatási szempontból a BISEL program CD-i figyelemre méltóak. Azok az oktatók, akik eddig a környezeti nevelésben, ismeretterjesztésben tevékenykedtek, nem nagyon ismerik (el) a számítógépes tanulást (eLearning). Jogos a bölcs kritika a számítógép használatlaltal kapcsolatban, de annak teljes elvetése, kihagyása komoly, egyre növekvő hátrányokat jelent az EU-ban és globálisan is. **3. ábra: Médium**

A kiadványok **minősége** – mind tartalmi, mind kivitelezési szempontok szerint - változó. Az információ hozzáférése, különösen helyi információk, régi hiányt pótolnak, ezért sok esetben a hangsúly a megjelentetésen volt, nem a kiadványok átgondolt tervezésén, szerkesztésén, felhasználó- ill. környezetbarát, esztétikus kivitelezésén. A pályázati feltételek igényességével és a terjesztés megszervezésével minőségjavulás várható. **Kiadvány-készítést** segítő továbbképzések azonban szükségesek rövid távon.

A kiadványok nagy része **információ átadással** foglalkozik, kevesebb céloz meg készségfejlesztést, még kevesebb cselekvést. **4. ábra: Tbilisi célok** A készségfejlesztő módszertani kiadványok általánosak, gyakran összeollózott anyagok - külföldi anyagok adaptációja vagy

egyszerű fordítása- a források, referenciák megjelölése nélkül. A szerzői jogvédelem tiszteletben tartása még kialakulóban van.

A kiadványok túlnyomó többsége **csak környezetvédelmi szempontból** foglalkozik vizes témákkal. Kevés –azoknak az anyagoknak a száma, melyek a vizes témák társadalmi, gazdasági, jogi aspektusait segíti feltárni a célcsoportok számára. Ezek az aspektusok tükröződnek az ENSZ Évtized a Fenntartható Tanulásért (UNDESD) kiemelt témáiban is: szegénység, emberi jogok védelme, női egyenjogúság, esélyegyenlőség, keresztkulturális megértés, béke, fenntartható termelés és fogyasztás, kulturális diverzitás, információs és kommunikációs technológiák, egészségvédelem, vidékfejlesztés, város-vidék kapcsolat. Meglepően kevés a jogi, beleértve a nemzetközi jogi, aspektusokkal foglalkozó vizes oktatási anyagok száma. **5.ábra: UNDESD témák**

Kevés a **víz mennyiségével**, a vízgazdálkodással – különösen a vízgyűjtő alapú szemlélettel - foglalkozó anyag, ellentétben a felszíni vizek minőségével illetve az élőhelyvédelemmel foglalkozó számos kiadvánnyal, programmal. Mennyiségi kérdésekkel kapcsolatban általában csak a Földön található vízkészletek arányait említik, de azt, hogy ez mit is jelent helyi viszonyokra lebontva, azt nem. A vízügyi kiadványok a legjobb minőségűek, de ezek általában csak a felnőtt korosztályt célozzák meg, és az ismeretek átadására, nem a feldolgozására törekednek. **6.ábra: Szakterületek**

Kevés illetve nincs is **időbeli változásokat** feldolgozó anyag: hiányzik az a dinamikus gondolkodás, ami a rendszerszemléletben elengedhetetlen (készletek, input, output).

Sok munkafüzet foglalkozik a **víz alapvető tulajdonságainak** a vizsgálatával (fizikai – kémiai tulajdonságok: szín, szag, halmazállapot stb), amit nem minden ritkán kötnek csak a mindennapok élményeihez, környezetvédelmi kérdésekhez: még a régi, tantárgyakban gondolkodó tanulási szemléletet tükrözik.

Több, de nem elég könyv foglalkozik **hagyományokkal**, játékokkal (főleg a 10-14 éves korig) – ez segíti a készségszintű, élményszerű tanulást, helyi bölcsességek megismerését. Nyári táborok, bemutató helyek fontos szerepet játszhatnak ezek terjesztésében. A hagyományokra épülő tanulás előnye, hogy nem ismeretet ad át, hanem tudás-építést, alkalmazást katalizál. Jól kiegészítik azokat az univerzális tudásra épülő tananyagokat, mint pld a bioindikáció, amelyek szemléletet adnak, de alkalmazási lehetőséget limitáltabban.

Sok a jó, kisiskolásoknak, felsősöknek való munkáltató füzet / könyv. A legtöbbjükben azonban csak ki kell találni „a helyes választ”, de kevés az olyan gondolkodtató anyag (kiemelkedő minőségűek Dr Nádai Magda könyvei), amit középiskolában is lehetne használni ismeretek alkalmazására, ahol hozzászoknának az alternatívákban való kritikai gondolkodásra, a bizonytalanság, új helyzetek felnőtt, érett kezelésére. A vizes (csak?) környezeti nevelési anyagok még mindig olyan szemlélettel készülnek, hogy az embereknek csak meg kell mondani, hogy mit csináljanak, magasabb szintű gondolkodási készségek aktiválása nélkül. **7.ábra: Bloom** A BISEL és GLOBE programok szemlélete korszerűbb, de sajnos viszonylag kevés tanulót érintenek. Rövid távon sokat segíthetnének számítógépes szimulációkkal kiegészített szerepjátékok, mint a Fishbank, Strategem vagy Sustainable City, hosszú távon a tanárképzés, tovább-képzés paradigma-váltása. **8.ábra: Korosztályok**

A **közoktatásban** résztvevő gyerekek és felnőttek képzésében, vizes oktatási anyagok készítésében a BISEL és a GLOBE kiemelkedő jelentőségű kezdeményezések. EU és globális célokat igyekeznek elérni társadalmi és kormányzati ill oktatási (egyetemek) és kutató

intézmények közötti együttműködéssel és stabil, hosszú távú finanszírozással. Jó, bár még változó minőségű vizes anyagokat produkál az Erdei Iskola kezdeményezés. Az Erdei Iskolai kiadványok erőssége a sok helyi jelentőségű anyag elkészítése, a közvetlen tapasztalatokon keresztül, élmény-központú tanulás terjesztése, és mint intézményi újítás, a helyi szolgáltatók és oktatási intézmények érdekeltté tétele az együttműködésben. A terepi vizsgálatokat segítő kiadványok segítik a holisztikus tanulást, megismerést, konkrét, helyi területek megismerésére ösztönöznek, mivel hihető, helyi ismeretekkel rendelkező tanárok, oktatók, nevelők, civil szervezetek képviselői írják. Fejleszteni kellene azokat a kiadványokat, melyekben a helyi problémák országos és nemzetközi összefüggésekben is megjelennek. **9.ábra: Dimenziók**

Bár sok az anyag a közoktatás számára, mégis a társadalmi szemléletformálásra egyelőre enyhén több kiadvány készül, mint az iskolai paradigma váltásra: könnyebb, mint az oktatásügy reformjait követni? **10.ábra: Oktatás, társadalmi szemléletváltás.** Ennek a jelenségnek a következménye illetve a hazai ismeretterjesztés hagyományainak köszönhető, hogy a nonformális oktatás a leggyakoribb célcsoport. **11.ábra: Célcsoportok** Ez jó trend, mert egy növekvő társadalmi tudatosság korszerűbb oktatási rendszert eredményez.

Sok az anyag, információ, de még viszonylag kevés a formális (tréning) vagy olyan személyes informális tanulási alkalom, ahol emberközben ismerkedhetnek meg vizes problémákkal, érdekességekkel, felhasználva, alkalmazva, kiegészítve az írott anyagokat. Növekvő szerep jut, jusson, az **élmény-alapú** ismeretterjesztésben a bemutató helyek – múzeumok, nemzeti parkok, állatkertek, tanösvények – vizes programjainak.

A **társadalmi szervezetek** kiemelkedő szerepet játszanak vizes oktatási anyagok készítésében, kiadványok írásában és továbbképzések tartásában minden korosztály számára. További támogatásuk, különösen szolgáltatókkal illetve egymással való együttműködésük kiemelten ajánlott. **12.ábra: Kiadók**

Kevés a valódi együttműködés. A legtöbb együttműködés csak pályázati szempontoknak való megfelelésre szolgál, rövid távon.

A vizes környezeti nevelés szempontjából kiemelkedők a folyó, patak, tó, forrás figyelő **hálózatok**. Jelenleg négy egymástól függetlenül működő oktatási & tanuló hálózat működik Magyarországon, mely természetes élővizek vizsgálatával, monitorozásával is foglalkozik. Eredetileg külföldi projektek adaptálásaként indultak, nagyon hasonló szemlélet (bioindikáció) alapján. Jól kiegészítik illetve kiegészítenék egymást mivel különböző dimenziókban: vízgyűjtő/országos (Zöld Szív, HÉ) nemzetközi (BISEL), globális (GLOBE) működnek, és különböző célcsoportoknak, korosztályoknak készítenek anyagokat, programokat. Becsléseim szerint kb 200-300 iskola illetve helyi közösségi szervezet, kb 7,000 fő vesz részt ezeknek a hálózatoknak a munkájában, végez rendszeres vízminőség figyelmet. Legoptimistább becslések szerint is ez kevesebb, mint 10%-a az összes iskolának Magyarországon. Óriási lehetőség van ezeknek a hálózatoknak a fejlesztésében mind a közoktatás, mind a társadalmi szemléletváltás fenntartható vízgazdálkodás illetve vízminőség felé való fejlesztésében.

Ami nagyszerű ezekben a hálózatokban, az a

- Sokféleség
- Kiadványok: Sok, jó minőségű, több célcsoportnak szóló módszertani és szakmai háttéranyag van már magyarul (Isd Irodalomjegyzék)
- Információ: Egyre több természetvédelmi-, területfejlesztési szempontból hasznos információ gyűlik

- Aktív, interaktív tanulás: Egyre több iskolát és közösséget bevonó aktív tanulás és természetvédelmi tevékenység
- Törvényes keretek, támogatás: a kötelező környezeti nevelési program (2004) és az erdei iskola (2003) lehetőséget ad folyófigyelésre tanórai keretek között

Amin változtatni kellene, az a

- Kommunikáció: A hálózatok nem tudnak egymásról, nincs koordinált információcsere, a honlapok (ha vannak) csak a saját projektekről tájékoztatnak (naprakész-ség?)
- Koordináció: Hatósági, szolgáltató és civil vizsgálatok között nincs rendszeres kommunikáció
- Terjesztés: Az oktatási-anyagokat nehezen lehet beszerezni, ismerni kell a szerzőt
- Tanárképzés: A tanárok nem tudják, hogy hol és hogyan kezdjenek "vizes" terepgyakorlatokhoz – kivétel: BISEL akkreditált tanártovább-képzése
- Pénz: Drágák a vizes vizsgálatok: vegyszer-, felszerelés
- Elismerés: Minden a tanárok önkéntességén, lelkesedésén múlik...

A **szolgáltatók** honlapjain kevés, de jól használható környezeti nevelési ismeret van, célszerűen a felnőtt lakosság, a fogyasztók számára, ritkábban iskolás korúaknak is.

Pozitív tapasztalat, hogy konkrét, szezonális tanácsok vannak a honlapokon, melyek felhívják a figyelmet a háztartási hulladék és a vízminőség közötti összefüggésekre is, és a közönségszolgálaton dolgozók készségesek, segítőkészek telefonon és e-mail-en keresztül is gyorsan válaszolnak. Pld Fővárosi Vízűvek, Szegedi Vízűvek

Fejleszteni kellene a kommunikációs technikákat (pld az ismeretek főleg szövegesek, nem használják ki az internetes médium adatai grafikus és animációs lehetőségeit), az információk napra készen tartását illetve vízminőséggel kapcsolatos információkat (gyakran csak a keménységi fokokat tüntetik fel).

Mivel a szolgáltatók Magyarországon minden lakosát eléri (kiemelkedő a szerepük a szemléltettségben (nagyobb, mint a kormányzati szerveké?), meg kell nyerni őket, hogy olyan információkat, tanulási-, továbbképzési programokat és szolgáltatási konstrukciókat nyújtsanak, melyek a leghatékonyabb módon javítják a fogyasztói szokásokat és ezen keresztül a környezet állapotát.

Mivel kevés fogyasztó olvassa a szolgáltatók honlapjait tanulási szándékkal, érdemes a következő javaslatokon elgondolkozni.

Fontos lenne

1. a legfontosabb információkat a számlához csatolni, nyomtatva (pld honnan és milyen tisztítással szolgáltatják az ivóvizet, hová és milyen tisztítás után vezetik el a szennyvizet, a fogyasztás összehasonlítására: magyar és EU átlagok, honlap URL további infókhoz pld hol lehet víztakarékos csapokat, WC-t beszerezni)
2. tanárokat megtanítani arra, hogy hogyan tudják ezeket a honlapokat helyi tananyagok kidolgozására, kiegészítésére felhasználni, a Víz Világnapjának ill más jeles napoknak a megünneplésére, diákoknak házi feladatot adni, amibe a szülőket is be lehet vonni és így az info hozzájuk is eljut. Pl példaértékű a Budapesti Vízű Link gyűjteménye, az Észak-Zalai Vízű Tudod-e hogy... <http://www.zalaviz.hu/hir4.htm> és Kislexikon-ja <http://www.zalaviz.hu/hir5.htm>, a Szegedi Vízű Fialoknak lapjai jó ábrákkal, grafikonokkal http://www.szegedivizmu.hu/inner_gen.php?menu=1, aktuális szponzori tevékenysége a Vadaspark, a lakosság és helyi iskolák számára; KÖVÖZIG tanulmánya a Jobbparti Regionális Vízű Leányfalui vízbázisa komplex állapotának ér-

tékelésére az „Üzemelő, sérülékeny földtani környezetű ivóvízbázisok diagnosztikája” program keretében került sor. Jó képek, ábrák, folyamatok, nitrát szennyezések stb találhatóak: <http://www.kdvvizig.hu/fomenu-frame.htm> Vizbázisvédelem
<http://www.kdvvizig.hu/fomenu-frame.htm>

3. erősíteni a helyi szolgáltatók és a lakosság illetve a hatóságok kapcsolatát ingyenes vagy támogatott intézménylátogatással
4. a honlapra egyszeru animációkat felrakni (esetleg több szolgáltató együtt portálként), a víztisztításról stb, feltüntetve, h az egyes szolgáltatók mekkora területet szolgálnak, honnan veszik ki a vizet, hova juttatják a szennyvizet, hogyan kezelik a szennyvizet, milyen fobb gondok vannak, milyen tervek vannak ezek kezelésére stb

II.c. Mellékletek

1. Kutatási terv, adatgyűjtési módszerek
2. Kódok (.xls) – csak belső, KonKomp használatra!
3. Ábrák
4. Irodalomjegyzék
5. Adaptálásra javasolt angol nyelvű anyagok

III. Hulladékkal foglalkozó tanulmány

III.a. Stratégiai javaslatok

A vízzel kapcsolatos kiadványok vizsgálati eredményével párhuzamosan a hulladékos anyagok elemzése is a bevezetőben említett két stratégiai vonulatot támasztja alá: a már meglévő anyagok **használatának** kiterjesztését, segítését, ill. a **komplex fejlesztés** szükségességét.

E két általános javaslatnak az elérése érdekében születtek az alábbi konkrét javaslatok. Felosztásuk:

ÉRTÉKEK – melyeket folytatni érdemes

PROBLÉMÁK – melyeket módosítani szükséges

HIÁNYOSSÁGOK – melyeket érdemes lenne elkezdni

Az égető, a megoldandó kérdések szempontjából sürgős feladatok **középtávú**, míg a többi **hosszú távú** tervként jelenik meg.

Értékek (keep doing)

Középtávú célok:

- Kulcskérdés a **szektorok együttműködése**. Nagyon szimpatikus kezdeményezés Nyíregyházán civil szervezetek és az önkormányzat együtt létrehozott kiadványa (Lakossági kettős-kézikönyv a környezetünk védelméért), mely jó példa a szektorok közti együttműködésre.
- Különböző szolgáltatók, hulladékkezeléssel foglalkozó **cégek honlapján** nagyon tanulságos, szakmailag precíz háttéranyagok, ismeretterjesztő anyagok találhatóak, melyek oktatási célra forrásként is használhatók.
- Előnyben részesítendő a **hulladékcökkentő technológiákkal, hulladékképződés csökkentésével** foglalkozó kiadványok.

Hosszú távú célok:

- Egyre inkább megjelennek a nem pusztán cselekvésre buzdító anyagok, felhívások, amelyek bemutatják a különböző **lehetőségeket, következményeket, jogokat, jogszabályokat**. Így lehetővé válik a polgár számára a felelősségteljes döntés.
- Létezik kiadvány (Lakossági kettős kézikönyv, Nyíregyháza), amelyben a **helyi környezetvédelmi programhoz kapcsolódva** praktikus, **mindennapi tanácsok szerepelnek**, közérthetően, a lakosság számára, tehát egy más dimenzióba belehelyezve látják a lakosok a saját szerepüket. Látják az „egészet”, melynek ők, mint résztvevői jelennek meg.

Problémák (stop doing)

Középtávú célok:

- Szakemberek oktatási anyagok kidolgozása pedagógus vagy pszichológus nélkül nem célravezető, hiszen nem várt hatása lehet (pl. a gyerekeket ijesztgető Kuka Manó)

- Kevesen használnak újrapipt a kiadványok készítésekor – nem környezetbarát megoldásokat választanak.

Hiányosságok (start doig)

Középtávú célok:

- Érdemes lenne az állandó **kommunikációt** biztosítani a különböző **szektorok között** (hatóságok – üzleti szféra – civil szféra – oktatási int.). Ez lehetővé tenné a naprakész információk szakszerű terjesztését, egymás munkájának segítségét, igények felmérését, oktatóanyagok fejlesztését, együttműködés kialakítását.
- A **Nemzetközi Köztisztasági Szakmai Fórum és Kiállítás** ill. az **ÖKOTECH Nemzetközi környezetvédelmi és Kommunális Szakkiállítás** jó lehetőséget teremtene az együttműködések kialakítására, a párbeszéd megindulására.
- Jó lehetőségnek ígérkezik a szektorok közti információcserére pl. az **Önkormányzat c. lap**, melynek segítségével az ott dolgozók ismerhetnének meg pl. NGO-kat.
- A „**Tiszta Magyarorszáért!**” program keretében a szektorok együttműködve jobb eredményeket tudnának elérni. (Pest megyei Közútkezelő Rt.tel:2020811/181 Horváth Andrea)
- Az önkormányzatok számára Környezeti Nevelési Stratégiában is említett (106.old.213.) **kommunikációs stratégia** készítése, ezzel együtt a környezetvédelmi ill. környezeti nevelési programjaik kommunikációja lehetővé ill. tervezhetővé tenné együttműködést.
- Pedagógusok ill. más felhasználók számára hasznos **készségek fejlesztése** lehetővé tenné a hatékony felhasználást:
 - **információk rendszerezése, feldolgozása, kezelése**
 - **kritikus gondolkodás**
 - **anyagok, források értékelése**
 - **kiadványok helyi viszonyokra adaptálása**
- Szükséges volna a pedagógusok számára **elektronikus eszközök** használatának elősegítése, ily módon az információktól való leszakadás ill. az elszigetelődés meggátolható.
- A lakosság ill. a pedagógusok körében végzett **igényfelméréssel** fény derülne arra, mire van szüksége a célcsoportoknak ill. milyen kommunikációs csatorna lenne hatékony. (A kommunikációs cégek végeztek felméréseket az ISPA beruházások PR tevékenységének megkezdésekor e tárgyban, lehet, hogy az információik hasznosak lennének)
- Szintén kulcsfontosságú kérdés a már meglévő anyagok **terjesztésének** megoldása.
- Szüksége egy központi **adattár ill. könyvtár** létrehozása, ahol a szervezetek, szakkönyvek stb. elérhetők. Ez a hulladékkal kapcsolatos témák esetében lehetne a HUMUSZ. Természetesen megfelelő kapcsolódásokkal a már létező, működő és ismert adattárakhoz, honlapokhoz.
- **Internetes oktatási anyagok** kifejlesztése, **on line tréningek** létrehozása ill. a témával összefüggő **továbbképzések** szervezése szélesítené az információhoz jutók számát.
- **Szakmai ill. nyelvi lektorok**, adott esetben pedagógiai és pszichológusi tanácsadók beiktatása javítaná az anyagok színvonalát, ezzel együtt az elismertségét, bizonyos esetekben a hatékonyságát.

Hosszú távú célok:

- Sikeres **közösségi részvétel** módszereinek kidolgozása (már létezők megismerése), ehhez szükséges információs csatornák fejlesztése
- A Környezeti Nevelési Stratégiában is szerepel **média** szerepe a közösségi részvétel lehetőségének megteremtésében, a szemléletformálásban, az információszolgáltatásban. (106.old. 214.)
- Az iskolák számára talán használható, hatékony segítség lenne a **tananyaghoz kapcsolódó** kiadványok, esetleg modulok.
- A lakosság számára érdemes volna plusz motiváló, **ösztönző elemeket**, rendszereket beépíteni (pl. elismert címek, díjak)

III.b. Megfigyelések, helyzetelemzés

Hiányzik a **kommunikáció** a helyi önkormányzatok és a civil szervezetek között. A helyi önkormányzatoknak nincs információjuk -és motivációjuk-, hogy „használják a civileket. A kommunikáció és a kapcsolatok teljes hiánya mutatkozik a környezetvédelmi szolgáltatók és a társadalmi szervezetek közt is. Pl. Környezetvédelmi Szolgáltatók és Gyártók honlapján a társadalmi szervezeteknél sem szerepelnek a nagyobb környezeti nevelési társadalmi szervezetek. Ez a szektorok közti kommunikációs hiány mutatkozik meg néhány kiadvány pedagógiai-pszichológiai adottságán (Pl. A zöld lovag a nagyvárosban – Zöld Gondolat Lovagrend; Öko-Pannon kiadványok) Nagy környezetvédelmi beruházások (ISPA tenderek) ismeretterjesztési feladatainak ellátását kommunikációs ügynökségek nyerték (kiv. E-Misszió)

Nincs információ a kiadványokról, lehetőségekről. A lakossághoz igen kevés információ jut el, még a médián keresztül is. A „Tájébeszét” kampány talán az egyetlen, ami hangsúlyt kap pl. a televízióban is.

A szervezetek egymástól függetlenül, **igényfelmérés** nélkül dolgoznak, munkájuk eredménye pedig nem mindig jut el a célcsoporthoz. Ritka az utánkövetés, **visszajelzés** (pl. ÖKOPANNON)

Az anyagok **terjesztése** nem megoldott, különösen a civil szervezeteknél. Ugyanez mondható el a sikeres programok publikálásáról is.

A www.hulladek.lap.hu portálon sok információ jelenik meg e témában, de oktatás, ismeretterjesztés lehetőségei hiányoznak. A www.kornyezetvedelem.lap.hu oldalon szerepelnek környezeti neveléssel foglalkozó szervezetek.

A **világnapok** (Takarítási Világnap, Környezetvédelmi Világnap, Föld Napja) sok iskolában a legnépszerűbb (ha nem az egyetlen) alkalom a témában való elmélyülésre.

A **szemétszedés** még mindig nagyon elterjedt: „szemétszüret”, „szemétkommandó”. A pedagógiai haszna nem itt tárgyalandó. Akinek már van negatív tapasztalata (pl. hontalan lakhelyének véletlen felszámolása), abbahagyta.

A közösségi részvétel három pillérré épül: **információhoz való jutás**, részvétel a döntéshozatalban és környezeti ügyekben igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés. Ezeket Európai Unió irányelvek is szabályozzák. Azokon a településeken, ahol népszavazással döntöttek regionális hulladéklérakó telepítéséről (2003. Sződ, Kartal, Keszeg, Verseg, Valkó stb.), kutatómunkám során nem jutottam hozzá ismeretterjesztő anyaghoz. (kiv. Valkó). Azoknál az önkormányzatoknál sem jellemző ez, amelyek településen már működik lerakó. (A témában jelentés születik 2004.május 31-ig. www.emla.hu)

A **helyi környezetvédelmi program**, hulladékkezeléssel kapcsolatos **jogszabályok** a lakosság számára ismeretlenek, idegenek. Kihaszínlatlan lehetőség... Kivétel Nyíregyháza: civilek és az önkormányzat közös kiadványában a helyi környezetvédelmi programhoz kapcsolódva a lakosság kap praktikus tanácsokat. Kézelfoghatóvá válik a program, és látják a lakosok a szerepüket, helyüket az egész rendszerben. A közösségi részvétel válik ezen információk segítségével lehetővé.

Kutatásom során több hulladékkezeléssel foglalkozó cég jelölte meg tevékenységének a környezeti nevelést. Kérdéseim után kiderült, ilyen tevékenységet nem folytatnak, kapcsolatuk környezeti nevelési civil szervezettel nincs. (Környezetvédelmi Szakmai Információs Rendszer, Környezetvédelmi Szolgáltatók és Gyártók Szövetsége: www.kszgzysz.hu; Köztisztasági Egyesülés: www.koztegy.hu). Kivételt képez a Saubermacher Ryno Hulladékgyűjtő Kft. (tel. 06 93 537 380) Nagykanizsán, mely osztrák anyacéggel rendelkezik és megalakulásuk óta foglalkoznak ismeretterjesztéssel és vállalkoznak mindenféle együttműködésre e téren.

Végigtekintve a **XIV. Nemzetközi Köztisztasági Szakmai Fórum és Kiállítás** programját ismeretterjesztésre vonatkozó pontot nem leltem. „A civil szervezetek szerepe a hulladékkezelésben, az új „Tájébeszét” program bemutatása” szerepel programban.

Kétségkívül a legsikeresebb a „**Tájébeszét**” kampány ezen a téren. Szervezetten kapcsolódnak be a települések pl. Sátoraljaújhely. Nagy segítség, hogy a televízióban is komoly hangsúlyt kap. Komoly motiváló tényezőként jelentkezik a „**hálózatba**” tartozás, ami nyilván a vízzel kapcsolatos kutatásoknál sokkal elterjedtebb működési forma.

Az Európai Unió csatlakozás kapcsán országosan meghirdetett „**Tiszta Magyarországért!**” kampánynak jelenleg semmi nyoma. A Pest Megyei Közútkezelő Rt. felhívással fordult az önkormányzatokhoz, oktatási intézményekhez, civil szervezetekhez az utak melletti szemét csökkentése érdekében, de írott anyag nem készült.

A „Cserebere börze” mint alternatíva a vásárlásra egyre népszerűsödő program (Talentum kör, HUMUSZ). Indultak kerekasztal beszélgetések különböző szakemberek között: pl. E-Misszió Egyesület.

Szakemberek szerint a lakosság körében az ismeretterjesztés leghatékonyabb módja a **személyes kommunikáció**. Ezt támasztja alá a nemzetközi beruházások (ISPA) PR tevékenységeitől elvárt program is. (lakossági fórumok, információs pontok a helyi önkormányzatoknál...)

Nyelvi lektort egyik kiadványnál sem találtam, ennek eredményeként sok helyesírási hiba található a szakmai anyagokban.

Dr. Bíró Eszter kutatása alapján megállapítható, hogy az oktatási intézményeknek az együttműködés leginkább finanszírozást jelent az önkormányzatok részéről, szakmai együttműködés pedig szülői kapcsolatokon keresztül működik elsősorban.

Az **interneten** kevés kifejezetten oktatási anyag található (pl. HulladékSuli). **On line tréninget** nem leltem. **Továbbképzést** az Öko Fórum Alapítvány tart komposztálás témakörben, egyebet nem találtam.

Öröndetesen nőtt a **hulladékkezelés megelőzésével** is foglalkozó anyag („4R” – reduce, reuse, recycle, recover)

Nem találtam tananyaghoz kapcsolódó, beilleszthető anyagot. Ide kapcsolódhat pl. a magától értetődő ökológián kívül a **médiaismeret** kapcsán a reklámok szerepe a hulladéktermelésben.

Kutatási szempontok rövid elemzése

/Az elemzéshez felhasználtam dr. Bíró Eszter és Treiber Pálné vizsgálati eredményeit/

Jellemző mód a hulladékokkal kapcsolatos kommunikációra (**médiумok**) a szórólap: rövid, tömör, viszonylag kevés információval, kevés témával koncentráltan foglalkozó, nagyon határozott, általában szűk célcsoportú anyagok. Nagy számban cselekvésre buzdítanak (szelektív hulladékgyűjtés, komposztálás). Terjesztésük nem megoldott. Megjelennek a kreatív, újszerű ismeretterjesztő „fórumok” is: játszóházak, kiállítások, bábelőadás, divatbemutató, nyílt nap, road-show. Ez –főleg az általános iskolások és a családok számára- külön motivációt jelentenek. Sajnos a kiállítások nagyon passzív, egyoldalú bemutatással oldják meg az ismeretterjesztést.

A **kiadó szervezeteknél** jól látható, hogy a civil szféra, a KvVM ill. a szolgáltatók képezik a legnagyobb részt.

A **célcsoportok** eloszlását elemezve még mindig a szokott kép tárul elénk: a legtöbb oktatási anyag az általános iskolákat célozza meg. Az egyetemek ill. a felnőttképzés számára készült anyagok sokkal kisebb számban vannak jelen.

Az ismeretterjesztő anyagoknál a helyi lakóközösségek számára már íródott kiadvány, de számuk nem nagy. Ilyen jellegű anyagok ill. regionális jelentőségű kiadványok mennyisége még elmarad az optimálistól. Intézmények ill. célcsoportok közti együttműködést nem feltételeznek a vizsgált művek. (Kiv. Lakossági kettős kézikönyv, Nyíregyháza).

Ha az „**UNDES**D” **célokat** vizsgáljuk, kiderül, a legtöbben a társadalmi szemléletváltoztatást célozták meg, kevesebben az oktatás fejlesztését, még kevesebben a szakképzést.

A **Tbiliszi tanulási, nevelési célokat** szemlélve jól látszik, hogy még mindig az ismeretszerzés áll az első helyen, a mélyebb szintek egyre kisebb számban jelentkeznek. A cselekvésre ösztönző anyag újra több, ennek megalapozottsága így a kérdés.

A **célzott gondolkodási szintekről** (Bloom) elmondhatjuk, hogy az emlékezet szintje felől folyamatos a csökkenés az értékelés szintjéig. Komplex gondolkodást kívánó anyag igen kevés számban található.

A **feldolgozott témákat** tekintve elmondható, hogy igen kevés anyag foglalkozik a megelőzéssel, fogyasztói szokásokkal, szociális vonatkozásokkal, NIMBY szindrómával (Not In My Back Yard). A **kulcs UNDES**D témák közül egyedül a környezetvédelem jelenik meg, helyenként az egészségvédelem.

Tovább irodalom

- Vendel, a környezetbarátocska I.- Dorogi Környezetvédelmi Egyesület
- Zöld Nagyokos – Ökoszolgálat
- Reklám, fogyasztás, hulladék – Ökoszolgálat
- Szemfényvesztő csomagolás / Kolos Livia / – E-Misszió
- Hulladékról mindenkinek – E-Misszió
- Hulladékgazdálkodási tájékoztató zöldülő családok számára / Bojtos F./ – Csemete
- A szag nyomában – környezeti konfliktusok és a helyi társadalom /szerk: Lányi A./ - Osiris-ELTE BTK Szociol. Int. Humánökol. Szakir., Bp. 2001
- A világ helyzete 2004 – Föld Napja Alapítvány
- A szemét – Hulladékgazdálkodási segédlet és vitaanyag a környezetvédő mozgalom szervezeteinek összeáll.: Kalas Gy./ - Ökol. Stúdió Al., 1994
- Környezetvédelmi ÁBÉCÉ /Temesi Ida/ - OKTH, Bp. 1980
- Kézikönyv a veszélyes hulladékokról /szerk.: Bese Erzsébet/ - Közgazd. és Jogi Kvk, 1996
- Életmódunkkal a környezetünkért /szerk.: Maklári Jenőné/ - FPI, 2000
- Csak ne az én kertembe! /Faragó K., Vári A., Vecsenyi J./ - MKI, 1990
- Megetetett társadalom /Eric Schlosser/ -HVG Kiadói Rt.
- Tanulmány és javaslatok a szelektív hulladékgyűjtés témájában a képviselőtestületeknek – Dorogi Körny. véd. Egy., 2003
- Építési hulladékok előkészítése és hasznosítása /Dr. Csőke Barnabás/ - Környezetvédelmi füzetek 1999/19 OMIKK
- Hulladékok a mezőgazdaságban az erdészetben, a gyümölcsösben és a szőlészetben /Hartman M., Alexa L., Dér S., Schád P./ - Mg. Szaktudás Kiadó, Bp. 2001
- Hulladékgazdálkodás – Tertia Kiadó
- Vissza vagy hova? – Tertia kiadó
- Reklám, te mosolygó hullá /Oliviero Toscani/
- 1999 Ft –regény /Frédéric Beigbeder/ - Geomédia, 2001
- Tékozlók- regény /Vannce Packard /
- A szeméthegeyeken innen és túl /Munkácsy Béla/ - pont Kiadó, 1999
- A műanyagok és a környezet – Környezetterhelés, környezetszennyezés-elhárítás, hulladék-hasznosítás –/Farkas Ferenc/, Akadémia Kiadó

További információk

- www.kia.hu
- www.greenfo.hu
- www.kornyeztvedelem.lap.hu
- www.hulladek.lap.hu
- www.zoldek.lap.hu
- Zöld Bolt, KvVM (tel.: 06 1 457 34 45)

Folyóiratok

- Műanyag és gumi – havi tud. Műszaki folyóirat – Gépipari Tud. Egy., Magyar Kémikusok Egy., magyar gumipari vállalatok
- Hulladék Sors – szakmai folyóirat – Simányi és Tsa Bt.
- Pack+Log – Csomagolási és logisztikai szakfolyóirat – Pack+Log Lapkiadó Kft
- Hulladékok és másodnyersanyagok hasznosítása – Budapesti műszaki és gazdaságtudományi Egy., Orsz. Műsz. Int. Kp. És Könyvtár (www.matarka.hu)
- Környezet és Fejlődés – Tájékoztató-tanácsadószemle környezetvédelemmel foglalkozó szakemberek számára – Környezet és Fejlődés Kiadó
- Környezetvédelem – Magyar-osztrák ökol., környezettechnikai és környezetvédelmi magazin – Magyar Mediprint Szakkiadó Kft.

- Kukabúvár – HUMUSZ
- Süvöltő – Környezet- és természetvédelmi folyóirat - E-Misszió
- A Természet világa – TIT, Magy. Hiv. Közlönykiadó
- Zöld levél – Természetvédők Szövetsége
- Élet és Tudomány – hetilap - TIT, Magy. Hiv. Közlönykiadó
- Zöld Híradó – Nimfea Egy.
- Kék bolygó – BME Zöld Kör
- Hírlevél – KvVM

További javasolt kutatási témák

1. Elért hatás – a célcsoport mekkora részét érte el?
2. Milyen módon jutott el a célcsoporthoz?
3. Milyen hatása volt a célcsoportra? (várt, nem várt)
4. Hatékonyság
5. Helyi anyagok regionális eloszlása
6. Szakképzés

III.c. Mellékletek

- Adatgyűjtési módszerek
- Adatok (kizárólag KöNKOmp belső használatra)
- Ábrák
- Irodalomjegyzék